

bútorait két ágy, egy szekrény, egy írószekrény, egy kis varróasztalka székkal, valamint egy íróasztal alkotják, az enteriört pedig korabeli cserépkályha-rekonstrukció, valamint a falakon elhelyezett képek teszik teljessé. A térben elhelyezett tárgyak között láthatjuk majd Erkel Ferencné személyes tárgyait, valamint két aranyozott keretű szentképet, amelyek a Rutkay családtól, Erkel Ferenc édesanyjának családjától származnak. A szalon biedermeier berendezését Erkel Ferenc harmóniuma mellett egy kis ebédasztal székekkel, egy üveges vitrin dísz tárgyakkal, valamint szalongarnitúra alkotják, míg az egyik sarokban XIX. századi asztalrekonstrukcióba rejtett digitális sakkasztal mellett a látogatók lejátszhatják Erkel Ferenc sakkfeladványait. A sakkasztal mellett lesz kiállítva Erkel Ferenc díszes sakkalbuma, egy kis összefoglalóval Erkel sakktevékenységéről. A konyha berendezésével egy XIX. századi gyulai konyhát idéz meg. Különlegességét az adja, hogy a tűzhely használható állapotban kerül visszaállításra, így lehetőséget kínál rendezvények alkalmával, esetleg múzeumpedagógiai foglalkozás keretében kisebb sütésekre, mint például a mézeskalács készítése adventi időszakban. Az ajtó mellett lévő érintőképernyős terminálon pedig korabeli konyhaábrázolásokat nézegethet, illetve recepteket olvashat a látogató.

A kiállítás utolsó terme az egykori kamrából kialakított 10–12 fő befogadására alkalmas vetítőszoba, melyben Erkel Ferenchez kapcsolódó filmek részletei viszik közelebb az érdeklődőket Gyula legnagyobb szülőltének életéhez és munkásságához.

A kiállításához kapcsolódóan érdemes még megemlíteni, hogy az érintőképernyős terminálok a látogatóknak természetesen lehetősége nyílik az Erkel zeneművek meghallgatására, csakúgy, mint az egyes termekben, ahol igény szerint választható egy, az egész kiállításon végigkísérő központi zene, vagy termenként változó Erkel-dallam. A kiállítás legfontosabb szövegei, valamint a digitális tartalmak négy nyelven, magyarul, angolul, németül és románul olvashatóak. Csak felsorolás szintjén szólunk néhány további, a látogatók által igénybe vehető szolgáltatásról: ilyen az emlékház múzeumpedagógiai programja, melyre a tanterem kapcsán már utaltunk. Valamelyest kapcsolódik ehhez a lehetőség, hogy a látogatók, akár iskolás csoportok is, XIX. századi jelmezekbe bújhatnak, és a kiállítás megtekintése mellett a jelmezekben fényképezkedhetnek is, egyúttal az érintőképernyős termináloknál is lehetőség nyílik fotó készítésére, melyet e-mail formájában továbbítani is tudnak. Az egész emlékházhoz elkészül egy önálló honlap, melyen az Erkel Ferenc Emlékház működéséhez kapcsolódó adatokon túl a kiállításban látható digitális tartalmak jelentős része közvetlenül is elérhetővé válik.

Mindezekkel a fejlesztésekkel a Corvin János Múzeum reményei szerint Erkel Ferenc megújult szülőháza, mint modern, a XXI. század múzeumi látogatóinak igényeit messzemenően kielégítő, valóban látogatóbarát múzeum, méltóképpen állít emléket a Himnusz atyjának, a magyar nemzeti opera megteremtőjének.

Bódán Zsolt

Erkel Ferenc síremléke

Erkel Ferenc 1893. június 15-én este hunyt el Budapesten. A család és a hazai zenei világ fájdalmát fokozta, hogy a nemzeti opera megteremtője előtt öt nappal halt meg Elek fia, aki Gyula bátyjához és Sándor öccséhez hasonlóan kora jeles zeneszerzője és karmestere volt. Erkel Elekben a magyar operett megteremtőjét tisztelhetjük.

Erkel Ferenc életének utolsó két évét leszámítva mindvégig aktív volt, megélte karmesteri 50. jubileumát, amelyet 1888-ban az egész ország ünnepelt és 1890 őszén, 80 évesen még dirigálta a filharmonikus zenekarát. 78 éves koráig soha sem volt beteg. 1893 telén azonban a zord időjárás következtében komoly tüdőgyulladást kapott és bár ebből kigyógyult, de szervezete nagyon legyengült. Amikor már nagyon gyöngéledett, 1893 májusában felköltözött a Svábhegyre. Június elején már annyira gyenge volt, hogy a kertbe sem tudott kimenni és már látogatókat sem fogadott. Lajos fia ápolta és intézte ügyeit. Elek fia halálát sem tudták vele, hogy kimérljék. 1893. június 15-én reggel már látszott, hogy közel a vég, úgyhogy délután körbevették családja tagjai, akik este 9 óra után azt vették észre, hogy elaludt örökre, olyan csöndesen, hogy észre sem vette senki, hogy pontosan mikor.

Az elhunytat június 17-én az Operaház nagy előcsarnokában ravatalozták fel. A Vasárnapi Ujság a következőképpen tudósított a temetésről: „A márvány oszlopokat és falakat fekete posztó borította.

Zöldelő délszaki növények mindenfelé s a szalagos koszorúk özöne. Kandeláberek, gáz csillárok égtek a sötét pompa e komorságában. E hó 18-ikán délelőtt a közönség is megtekinthette a ravatalt, s a tolongó zarándoklás egész 2 óráig tartott, mikor a csarnokot bezárták, hogy az elhunyt családjának tagjai, rokonai, barátai az utolsó búcsúra járulhassanak. A csarnok egészen megtelt a közélet és művészvilág előkelőségeivel. Később a küldötségek kezdtek érkezni, aztán a koszorúknak külön két kocsira helyezésehez láttak. Nem sokkal délután 3 óra előtt nyílt meg újra a csarnok. Csak belépti jegyekkel lehetett oda jutni. A küldötségek közt Ráth Károly főpolgármester, Gerlőczy alpolgármester, a hatóság több tagja; a színházak képviselői; az operaszínház részéről gr. Zichy Géza intendáns, Nikisch Artúr az új igazgató, ki éppen most érkezett meg, – a zenészeti egyesületek, színészek, művészek, írók, országgyűlési képviselők, zene-és dalkörök. A koporsót az elhunyt családjának tagjai vették körül, továbbá az intendáns, az operaház vezetőivel. Három órakor érkezett meg Stieber Vincze terézvárosi plébános, nagy papi kíséret mellett s ekkor kezdődött a szertartás. A kárpitok mögött elrejtett operai énekkar adta elő az egyházi dallamokat, s az elhunyt mester «A halálnak éjszakája» kezdetű gyönyörű gyászdalát oly meghatóan, hogy a csarnokban alig maradt szem szárazon. Ekkor Zichy Géza gróf állott a koporsó mellé s meghatottan a következő szavakkal vett búcsút a nagy halottól:

«Drága halott! Te, ki e háznak s egyúttal a nemzetnek annyi dallamot adtál. Téged innen némán el nem bocsáthatunk. Magunknak tartozunk azzal, hogy itt, koporsód előtt fájdalomunkat elzokogjuk, fájdalunkat, mely minden szavában, sóhajában, könnyeiben az egész nemzeté. A magyar dal milliók ajkán élt, de a színpadra, művészi széles formában Te hoztad először. A nép élő zeneérzékének, tehetségének legigazabb kifejezése Te voltál: élő láng a mi lángunkból, élő szív a mi szívünkben – és most egy meghalt darab a mi testiünkben. Nehéz időben, fejletlen korszakban lankadatlanul fáradtál e legeszményibb ügyért, a magyar zenéért. A hang, mely szívből fakadt, szívre talált s mi nemcsak egy nagy zeneelme, hanem egy még nagyobb érző szív drága omladékainál is állunk. A magyar nemzeti opera alapköveit Te raktad le, de nemcsak alapköveit, hanem első fényes márványlépcsőit is, melyek fel az ideálok örök szép pantheonjához visznek. Bármily magasra fogják is az utódok e lépcsőt felépíteni, az alkotmány alapja minden időkre a Tied lesz. Te legmagyarabb zeneköltő, nesztora a dalok mestereinek és Tenmagad tanítványa, könnyezve búcsúzzunk Tőled. E könnyeket nemcsak a fájdalom sirja, hanem a hála is. Mi néked annyival tartozunk s most már nem tehetünk Érted egyebet, mint hogy híven megőrizve emlékedet, kérjük a nagykegyelmű Istent, hogy nemesen érző lelkedet az örök harmónia boldog házába kegyelmesen felvegye. Erkel Ferencz, Isten veled!»

Ezt követően Mihalovics Ödön, a zeneakadémia igazgatója, mondott rövid búcsúztatót az akadémia nevében, melynek évkönyveiben – mint mondta – a legfényesebb lapok Erkel Ferenc nevével fűződnek egybe. Amikor a gyászoló közönség elhagyta az Operaházat és a koporsót kihozták az épületből, megszólalt a filharmóniai társaság zenekara a „Hunyady László” gyászindulóját játszva. Az Andrássy út zsibongó tömege ekkor elnémult és a hatlovas gyászkocsi lassan elindult, előtte az egyesületek zászlóikkal, majd az opera ének- és zenekara. Míg a gyászmenet Kerepesi úti temetőbe ért, felváltva az Opera zenekara játszott, majd a férfiak énekeltek. Gyászdalokat adtak elő Beethoven, Meyerbeer, Müller, Bebicsek és más zeneszerzőktől, közbe-közbe pedig Erkel néhány dalát játszották vagy énekeltek. Közben a Bazilika és a terézvárosi templom harangjai hallatszottak. A Népszínháznál a kar ugyanabba a gyászindulóba kezdett, amellyel néhány nappal korábban Erkel Eleket kísérték utolsó útjára.

Este 6 óra felé ért a menet a temetőbe. A díszsírhely körül, melyet a főváros a temető főútvonalára mentén jelölt ki, a rendőrség előzetesen kordont vont, hogy a halott kíséretének helyet biztosítson. A sírnál Stieber plébános még egyszer beszentelte a koporsót, majd Nikolics Sándor, az operaház zenekarának nyugalmazott művésze és a magyar zeneiskola igazgatója mondott még egy rövid beszédet, és végül az Opera énekkara Erkel legnépszerűbb művével, a Himnusszal búcsúztatta el a nagy zeneszerzőt.

A Deák-mauzóleum közelében, a Trefort Ágoston melletti díszsírhelyen (Id. ma a Fiumei úti Nemzeti Sirkert 29-1-6) azonban sokáig csak egy egyszerű kereszt állt. 11 évnek kellett eltelnie, hogy végre méltó síremlék jelölje Erkel földi maradványainak helyét. A síremlékre történő pénz összegyűjtése akkor kapott végleges lendületet, amikor 1903 januárjában maga a miniszterelnök, Széll Kálmán sürgette meg az Operaház igazgatójához intézett levelében a síremlékállítást.

A síremléket végül is a Filharmóniai Társulat készítette el 1904-ben, Kallós Ede szobrászművésszel, akinek ekkor (1896 óta) állt már egy jól sikerült Erkel-szobra Gyulán. Kallós láthatóan nem akarta gyulai szobrát utánozni, úgyhogy a síremléken nem is formázta meg a zeneszerző alakját, hanem szimbolikus megfogalmazást használt műve elkészítésénél, melyben Márkus Géza műépítész is segítségére volt. A síremlék egy álló, fölfelé keskenyedő, építészetileg szépen képzett nagy kőlap, melybe

bronz dombormű van illesztve. A domborművön egy éneklő fiatal lány látható, kezében kottás könyvvel, ami arra utal, hogy nem népies, hanem műzenére nyíltak meg ajkai, amint a szomorúfűz alatt mereng. A háttérben elmosódó folyó és az apró házak a „Bánk bán” Tisza parti jelenetére emlékeztetnek. A bronzkép fölött, a párkányon lecsüggesztett fejú stilizált szfinx a magyar szimfóniát jelképezi. A szfinx fölött van bevésve a Himnusz két első taktusa, alatta pedig az „Erkel Ferencz” név.

A síremléket Erkel születésének 94. évfordulóján, 1904. november 7-én avatták fel, ünnepélyes keretek között. A korabeli fényképek tanúsága szerint nagyon sokan megjelentek a jeles eseményen, többek között a kultuszminisztérium művészeti ügyeket intéző tanácsosai, a Tudományos Akadémia, a zenei konzervatóriumok, színházak, művészeti és irodalmi társulatok, kaszinók és társaskörök képviselői, egyzóval a politikai és művészvilág prominensei, az Operaház pedig testületileg. A fővárost a főpolgármester képviselte. Az Erkel-család tagjai közül részt vett a síremlékavatón Erkel Ferenc Gyula nevű fia, a zeneakadémia tanára családjával, valamint Erkel István postatisztviselő és Erkel Lajos operaházi ügyelő. Az ünnepségen az operaházi zenekar a „Szent István” c. opera *Fohászat* adta elő nyitányul, majd Metz Albert a filharmonikusok nevében emlékezett meg Erkelről. A lepel lehullásakor az Operaház férfi kara a Himnuszt énekelte,

Erkel síremléke a Fiumei úti temetőben, Kallós Ede alkotása (Debreczeni-Droppán Béla felvétele)

Erkel Ferenc síremlékének avató ünnepsége, 1904 (A képen az alkotó szobrász és az Erkel család tagjai láthatóak)

majd Mádér Raoul, az Opera igazgatója kezdte meg a koszorúzást és Erkelről szólva kiemelte Himnuszt, mint ami egyszerűségében, szépségében páratlan a nemzeti himnuszok közt. Mihályfi Károly a Nemzeti Színház nevében tett koszorút, mire az énekkara Szózatot adta elő. Berzeviczy Albert kultuszminiszter koszorúját K. Lippich Elek helyezte az emlékre, a Kisfaludy Társaságét Kozma Andor, a Képzőművészeti Társulatét Márk Lajos tette a síra és küldtek koszút a bécsi filharmonikusok is. A Magyar Tudományos Akadémia nevében Ponori Thewrewk Emil koszorúzott, aki a következő beszédet mondta: „Az élet nyughatatlan ösztöne ráveszi az embert, hogy a föld gyomrából is kincset bányásszon. A halál parancsa viszont arra kényszerít bennünket, hogy még legdrágább kincseinket is a földbe tessük. A temető egy végtelen kincstár, minden sír egy-egy fiókja, azért is méltán nevezte el az emberiség legklasszikusabb népe az alvilág fejedelmét Plutonnak, ugyanazzal a szótóvel, mely a kincs plutosz-féle elnevezésére szolgál. Ami virul: hervad; mulnia kell annak, ami él. Ez örök törvény, ez alól a törvény alól nincs kivétel. A különbség csak az, hogy míg az emberiség számlálhatatlan ezrei haláluk után csakhamar a feledés országába költöznek, a nemzetek kiváló szülötteinek élete örök emlékké változik át. Ilyen örök emlékkül él a halottak városában történetünk, nemzeti géniuszunk számos hőse, akik közé Erkel Ferencz is tartozik. Árpád népének két anyanyelve van: a

magyar nyelv és a magyar zene. Erkel Ferencz volt az, aki megmutatta, hogy második anyanyelvünket, a magyar zenét miképp kell a drámai művészet fenséges magaslatára emelni. Ennek az elvülhetetlen érdemnek elismerése tanulságul állok itt, mint a Magyar Tudományos Akadémia képviselője. Azzal az óhajjal, hogy a nagy zeneköltő iránt való hódolatunk szítsa azt a lelkesedést, mely Erkel Ferencz követőiben lángol, termékenyítse azt az alkotó erőt, melyet a természet beléje ihletett, minden újabb nemzedék újabb remekkel díszítse kulturális haladásunk útját, Erkel Ferencz szelleme, Erkel Ferencz hatása örökké éljen!”

Erkel Ferenc sirja közelében nyugszanak fia is: Sándor, Lajos, Gyula és egy kicsit messzebb, de ugyancsak a Nemzeti Sírkertben Elek fia (László fia sirja Pozsonyban található). Megható már ez a momentum is, de még ennél is meghatóbb és szebb, amikor sirja előtt emlékező diákok egy csoportját látjuk a Himnuszt énekelni.

Debreczeni-Droppán Béla

Száz éve áll a bronzhonvéd a Tápió partján

A legtöbb magyar kistérségnek van önmagát azonosító jelképe, amit logó gyanánt lehetne használni a kiadványokban, emblémát alkotva a propagandában. A Tápió mente esetében hivatalos döntés még nem született ebben a kérdésben, azonban az 1849-es tápióbicskei ütközet 1910-ben felállított emlékműve jó eséllyel számíthatna az önazonosságot kifejező regionális jelkép szerepére. A térség országos viszonylatban is legismertebb köztéri emlékművét száz éve, 1910. október 23-án avatták fel országos ünnepség keretében.

A kiegyezés után, 1867-től hivatalosan is lehetett emléket állítani a szabadságharc jeles eseményeinek, mindenekelőtt az ütközeteknek, csatáknak. Országos viszonylatban a legelső honvédemlékmű a váci csata 1868-ban leleplezett, öntöttvasból készült, gúlát formázó obeliszkje. Jászberényben 1870-ben készült el az a honvédemlékmű, amely műköoszlop tetején kialakított platón hadijelvényeket ábrázolt. 1901-ben avatták fel Isaszegen, a község fölé magasodó dombon Radnay Béla zászlótartó honvédszobrát.

A tápióbicskei ütközet első köztéri emlékműve, Gerenday Béla alkotása 1897-ben készült, s az ütközet 48. évfordulóján a nagykátai Kossuth-téren avatták fel. (Nagykátá főterét a helyi önkormányzat Kossuth 1894-ben bekövetkezett halála után nevezte el a szabadságharc vezérére, s csak 1945 után kapta a ma is használatos Szabadság tér elnevezést.)

Az 1849. április 4-iki ütközet tényleges első emlékhelyei a katonasírok voltak. Idézet Kossuth rendeletéből: „*Sírjaik ásassanak, ha lehet, azon a helyen, hol azok a hazáért elvérzettek, ne hordassanak össze, hogy unokáink jövőben is ismerjék és szentnek tekintsék azon csatát, mellyen annyi hű honfiszív hőn dobogott...*” Ez a magyarázat arra, hogy nem a községi temetőben található a közvetlenül a csatában elesett honvédek porhüvelyei. Más kérdés volt a nagykátai hadikórházban elhunytak helyzete, őket már értelemszerűen a temetőben illett elhantolni.

Az ellenség halottaira – kivéve a főtisztekre – ez az elnöki rendelet nem vonatkozott. Az ő tömegsíruk a szőlőskertek között, a Ságra vezető út jobb oldalán található, melyre egy helybéli nemes, Bitskey Viktor állított kovácsoltvas keresztet. Ez a ma is látható kereszt az ütközet legrégebbi emlékjele, egyfajta ereklye. Ez az emlékhely, melyet később feliratos emlékkövel is megjelöltek, a „Riedesel-kereszt” nevet viseli.

Tápióbicske és Nagykátá közös határában sok-sok egyedi sírhant volt. A helyi családi kötődéssel rendelkező Rákosi Viktor megejtően szép írása a „korhadtt fakeszeszteréről” egy korszak szimbólumává vált. Az idők múlásával sajnos kopott a kegyelet, a gazdákat zavarta, hogy a megművelendő földjük közepén egy-egy alig látható sírhant van. Első, szervezett formában történő felszámolásukra 1882-ben került sor, amikor Fehér István tápióbicskei bíró a homokdombokból a csontokat felszedette, és a nagykátai út melletti közös sírba temette. A csontok fölé emelt kőkereszt ma már a község belterületén, egy lakóház udvarából lekerített részen áll.

A csata helyszínén található honvédsírok állapotáról a Nagykátai Járási Hírlapban gyakran jelent meg tudósítás. Ezekből megtudhatjuk, hogy ez a földterület sokáig a Keglevich-család birtoka volt, és „*míg e nemes, hazafiúi szeretetről ismert főúri család birtokában voltak e szabadságharc emlékek, ad-*